



basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RA LE KAYA (HL)

PAPILA RA VUMBIRHI (P2)

NYENYANYANA/NYENYANKULU 2018

MEMORANDAMU

TIMARAKA: 80

Memorandamu leyi yi na tipheji ta 31.

SWITSUNDZUXO EKA VAKOREKETI

- Memorandumu leyi yo va xiletelo eka vakoreketi.
- Memorandumu yi ta kaneriwa na swipano swa vakoreketi va swifundzankulu ku nga si sunguriwa ku koreketa etindhawini to hambanahambana.
- Tinhlamulo ta vakamberiwa ti fanele ku tekeriwa enhlokweni ku ya hi vuswikoti bya vona.

SWILETELO SWA MAKOREKETELO

1. Loko mukamberiwa a hlamurile swivutiso swo tlula nhlayo leyi languteriweke, ku koreketiwa nhlayo yo sungula eka leti languteriweke. **(Mukamberiwa a nga fanelangi ku hlamula xivutiso xa xitsalwana na xa ximbangu swa muxaka wun'we wa tsalwa.)**
2. Loko mukamberiwa a hlamurile swivutiso hinkwaswo swa mune eka XIYENGE XA A, (swithokovetselo swa ndzawulelo), koreketa swimbirhi ntsena leswo sungula.
3. Loko mukamberiwa a hlamurile swivutiso swimbirhi swa xitsalwana kumbe swimbirhi swa ximbangu eka SWIYENGE SWA B NA C, koreketa nhlamulo leyo sungula eka xiyenge xin'wana na xin'wana. Loko mukamberiwa a hlamurile swivutiso hinkwaswo swa mune, koreketa ntsena swivutiso leswo sungula eka xiyenge xin'wana na xin'wana, ntsena loko ku ri leswaku mukamberiwa u hlamurile xivutiso xin'we xa xitsalwana na xin'we xa ximbangu.
4. Loko mukamberiwa a nyika tinhlamulo timbirhi laha yo sungula yi vaka yi hoxekile, leyi landzelaka yi va yi ri leyi faneleke, koreketa nhlamulo leyo sungula u tshika leyi landzelaka.
5. Loko tinhlamulo ti nga nomboriwanga hi mfanelo, koreketa ku ya hi memorandumu.
6. Loko xihoxo xa mapeletelo xi ri na nkucetelo eka nhlamuselo ya nhlamulo, xi hoxise. Loko xi nga kuceteli nhlamuselo, xi korekete.
7. **XIVUTISO XA XITSALWANA**
Loko xitsalwana xi nga fikelelangi ntsengo lowu languteriweke wa marito, u nga xupuli mukamberiwa hikuva u ta va a tixupurile eka timaraka ta xivumbeko. Loko xitsalwana xi lehe ku tlula mpimo, koreketa ku ya hi vuswikoti bya mukamberiwa kutani mi kanela na vakoreketinkulu (*senior markers*).
8. **SWIVUTISO SWA XIMBANGU**
Loko mukamberiwa a nga tirhisangi mimfungho yo tshaha, **a nga xupuriwi.**
9. Eka swivutiso leswi lavaka MAVONELO NA MATITWELO (*open-ended questions*), a ku na timaraka leti nyikiwaka eka tinhlamulo ta INA/E-E kumbe NDZA PFUMELA/A NDZI PFUMELI. Ku seketela hi kona ku averiwaka timaraka.
10. Tinhlamulo ta HI SWONA/A HI SWONA a ti averiwi timaraka. Ku seketela hi kona ku averiwaka timaraka.

XIYENGE XA A: VUTLHOKOVETSERI**SWITLHOKOVETSELO SWA NDZAWULELO*****TSIMA RA VUTLHOKOVETSERI* – MJ Baloyi et.al****XIVUTISO XA 1 (XITSALWANA)****TINHLAMULO LETI LANGUTERIWEKE****'MIHLOLO A YI DYIWI' – KJ Ngobeni****SWITSUNDZUXO**

- Tirhisa swikombiso leswi landzelaka tanihi swiletelo swo koreketa xivutiso lexi.
- Mahlamulelo ya nga hambana ku ya hi matwisiselo ya mukamberiwa ya xitlhokovetselo. Mukamberiwa a nga ha tirhisa yin'wana mintila handle ka leyi yi nyikiweke, ntsena loko a ta va a hlamurile xivutiso hi mfanelo.
- Tirhisa rhubiriki leyi nga eka papila ra 29 ku koreketa xivutiso lexi.

TINHLAMULO LETI LANGUTERIWEKE

Mutlhokovetseri u tirhisile ririmi hi ndlela ya vutshila ku humelerisa hungu ra xitlhokovetselo lexi.

- Vito ra xitlhokovetselo i 'Mihlolo a yi dyiwi' lexi nga mavulavulelo lama talaka ku tirhisiwa loko ku hlamariwa mhaka yo karhi leyi a yi fanele yi nga humelelangi.
- Mutlhokovetseri u tirhisile swikhavisaririmi swa vutlhokovetseri ku humelerisa xifaniso xa vaakatiko va Afrika-Dzonga lava lwisanaka na vahlampfa lava nga etikweni ra vona. Vaakatiko lava va tsundzuxiwa leswaku va tshika tinyimpi hikuva na vona enkarhini lowu nga hundza va hlayisiwile ematikweni mambe loko eAfrika-Dzonga ku ri ku lwiweni.
- Eka ntila wa 4 lowu nge: 'Swilo swi nga yima hi nhloko!' mutlhokovetseri u tirhisile xivulavulelo lexi ku hlamusela hilaha swilo swi nga tshamisekangiki hakona etikweni hikwalaho ka ku xanisiwa ka vanhu lava taka hi le ka matikomambe.
- Xivulavulelo xa 'ku tsema nhlana' eka ntila wa 6 lowu nge: 'Mihlolo yo tsema nhlana wa n'wana sirha' xi kombisa ku va munhu a chavisiwile kumbe a chuhwisiwile hi swo karhi. Hi ntila lowu mutlhokovetseri u kombisa hilaha leswi endliwaka hi vaakatiko ehenhla ka vahlampfa etikweni swi hlamarisaka no chavisa hakona.
- Mutlhokovetseri u tirhisile vumunhuhati eka ntila wa 9 lowu nge: 'Tolo loko tiko ri yimile hi milenge' leswi vulaka ku va swilo swi nga tshamisekangi etikweni ku kombisa hilaha khale xiyimo a xi bihile hakona eAfrika-Dzonga hikwalaho ka tinyimpi.
- Loko xiyimo xi bihile eAfrika-Dzonga vanhu a va balekela eka man'wana matiko ku ya tumbela kona. Mutlhokovetseri u hlamusela hilaha vaakatiko va Afrika-Dzonga va

tirivarisaka hakona leswaku va pfunekile ematikweni man'wana kambe vona a va ha swi lavi ku amukela na ku pfuna vanhu lava humaka ematikweni mambe. Leswi u swi humelerisa eka ntila wa 17 lowu nge: 'Kambe namuntlha mi tipfala tihlo rin'we.'

- U ya emahlweni a tiyisisa tihanyi leti endliwaka hi vaakatiko ehenhla ka vahlampfa lava dlayiwaka handle ka ntsetselelo hi ku va a tirhisa ncino lowu humelerisiwaka hi ku vuyeleriwa ka xitwananisi xa nhlokomhaka 'mi' eka ntila wa 18 lowu nge: 'Mi kanya timbilu mi xija, mi khemba, mi hisa.' Ku va vaakatiko lava va kanya timbilu swi kombisa nsele lowukulu hikuva ku dlaya vanhu na ku hisa nhundzu ya vona i mhaka leyi chavisaka swinene.
- Mutlhokovetseri eka ntila wa 31 lowu nge: 'Mi nga rivali ku ri swa jika swilo, mi thyakisa xihlovo leswi mi kolweke?' u tirhisile xivulavulelo xa 'ku thyakisa xihlovo' lexi vulaka ku va munhu a onha swilo swo karhi a rivala leswaku u fanele ku tlhela a pfuneka eka swona siku rin'wana.
- Hi ntila lowu xivulavulelo lexi xi tirhisiweke eka wona, mutlhokovetseri u tsundzuxa vaakatiko lava leswaku na vona siku rin'wana va nga ha tlhela va lava ku pfuniwa na ku hlayisiwa ematikweni ya lava va va vulaka vahlampfa ku fana na nkarhi lowu hundzeke, kutani a va fanelangi ku xanisa vanhu lava.

Hinkwaswo leswi swi tiyisisa leswaku mutlhokovetseri u swi kotile ku tirhisa swivulavulelo hi ndlela ya vutshila ku humelerisa hungu ra xitlhokovetselo xa yena.

MAAVELO YA TIMARAKA:

V = 06

X&R = 04

(LEMUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI NGA EKA PHEJI YA 30. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[10]

XIVUTISO XA 2 (XIMBANGU)**'I MAVALA MAN'WE' – ME Mhinga**

- 2.1 Mutlhokovetseri u hi byela hi wanuna loyi a nyenyaka nsati wa yena a gangisa vavasati van'wana hi xikongomelo xo kuma loyi a nga tshwuka no va na xivumbeko xo saseka. Wanuna loyi u tsundzuxiwa leswaku vavasati va fana kutani u fanele ku enetiseka hi nsati loyi a nga na yena.√√ (2)
- 2.2 'Mbewu ya wena yo khwengeriwa ehansi bi, handle ka nhloko ya mhamba leyi!√/Ntila wa 28.√ (1)
- 2.3 I rimbewu ra xinuna.√ (1)
- 2.4 Rito 'xikulu' ri vuyeleriwele ku humelerisa ncino lowu tiyisisaka vukulu bya vun'we na ku hanyisana exikarhi ka wanuna loyi ku tlhokovetseriwaka hi yena na nsati loyi a n'wi hlawuleke leswaku rirhandzu ra vona ri ta va leri hlawulekeke na ku tiya.√√ (2)
- 2.5 Mutlhokovetseri u tirhisile xifananiso/xihlambanyiso/xipimaniso ku hlamusela leswaku nsati na nuna va fanele va va nchumu wun'we, va khomana na ku hlayisana leswaku muti wu tiya ku fana na semendhe ya PPC leyi ku vuriwaka leswaku yi tiyile swinene ku tlula tinxaka letin'wana ta tisemendhe.√√ (2)
- 2.6 Mukamberiwa u ta nyika nhlamulo ya yena. Xikombiso: Endlelo ra wanuna loyi a ri kahle hikuva a nga enetiseki hi nsati loyi a nga na yena, yena u lava loyi a nga riki na xihoxo kasi a nga kona wansati wo tano.√√ (2)
- (Amukela na tinhlamulo tin'wana leti twisisekaka.) (2)
- [10]**

XIVUTISO XA 3 (XIMBANGU)**'KASI WENA U YIMILE KWIHI?' – MA Khosa**

- 3.1 Mutlhokovetseri u hi tisela xifaniso xa munhu loyi a nga swi kotiki ku hlawula ripfumelo leri a faneleke ku landzelela rona exikarhi ka ra Xikreste na ra ndhavuko.√√ (2)
- 3.2 'Chumayela.√ (1)
- 3.3 Matakuxa.√/C.√ (1)
- 3.4 I ku tiyisisa/tshikelela hilaha mutlhokovetseri a nga twisisiki hakona xivangelo xa ku va munhu loyi a tsandzeka ku teka xiboho hi tlhelo ra ripfumelo leri a faneleke ku ri landzelela.√√ (2)
- 3.5 Ntila lowu wu hlamusela leswaku swilo swimbirhi leswi hambaneke a swi nge fani. 'Munyama' i vubihi kasi ku 'vonakala' i vunene, leswi vulaka leswaku swilo swo biha na swo saseka a swi nge tirhisani.√√ (2)
- 3.6 Mukamberiwa u ta nyika nhlamulo ya yena. Xikombiso: A ndzi ta n'wi tsundzuxa leswaku a a teke xiboho xin'we hi tlhelo ra ripfumelo, a nga tikumi a ri exikarhi ka ripfumelo ra ndhavuko na ra Xikreste.√√ (2)
- (Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- [10]**

XIVUTISO XA 4 (XIMBANGU)**'RIFU' – NW Phakula**

- 4.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi rifu leri ku nga khale ri ri kona, leri nga hlawuriki leswaku ri teka mani naswona a ku na ndlela ya ku ri papalata hikuva ri humelela kun'wana na kun'wana.√√ (2)
- 4.2 'Loko ri xile vanhu va timbeyambeyela ku vhika wena kambe kwihi?'√/ Ntila wa 19.√ (1)
- 4.3 Rifu i khale ri ri kona.√/C.√ (1)
- 4.4 Yi hlamusela leswaku rifu a ri hlawuli, vanhu hinkwavo va lova.√√ (2)
- 4.5 Hileswi nghala ku nga xiharhi xa matimba, kutani mutlhokovetseri u kombisa hilaha rifu ri nga na matimba ehenhla ka vutomi bya vanhu hakona.√√ (2)
- 4.6 Mukamberiwa u ta nyika nhlamulo ya yena. Xikombiso: Tanihileswi rifu ri nga riki na xihlawuhlawu na ku va ri nga vuli loko ri fika, ndzi nga tsundzuxa vanhu leswaku va hanya vutomi lebyinene, lebyi tsakisaka Xikwembu leswaku loko va ta lova va ta kuma ku hlayiseka eka Xona.√√ (2)
- (Amukela na tinhlamulo tin'wana leti twisisekaka.) (2)

[10]**NA****XITLHOKOVETSELO XO KA XI NGA RI XA NDZAWULELO*****HINKWASWO I VUTOMI*– SJ Malungana na MJ Baloyi****XIVUTISO XA 5 (XIMBANGU)****'TSHIKA KU BA HUWA' – SJ Malungana na MJ Baloyi**

- 5.1 Mutlhokovetseri u tshinya munhu loyi a pfumalaka xihundla, loyi a nga swi kotiki ku tshama na swiphiko leswi a nga na swona endyangwini. U hlamusela leswaku mindyangu hinkwayo yi na swiphiko kambe i swa nkoka ku va swiphiko leswi swi ololoxiwa hi ndlela ya kahle endhawini leyi faneleke.√√ (2)
- 5.2 Eka swiphiko leswi nga kona emindyangwini.√ (1)
- 5.3 Leswaku mindyangu hinkwayo yi na swona swiphiko.√/B.√ (1)
- 5.4 Ntila lowu wu hlamusela leswaku munhu loyi a nga byeleteli vanhu hi ta swiphiko leswi a nga na swona endyangwini wa yena.√√ (2)
- 5.5 Mintila ya 5 na 6 yi hlamusela leswaku vanhu van'wana va na swiphiko leswikulu emindyangwini ya vona kambe a va swi humeseli erivaleni swi tiviwa hi mani na mani.√√ (2)
- 5.6 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Ndzi vona onge munhu loyi u ehleketa leswaku hi yena ntsena a nga na swiphiko kutani loko a byeletela van'wana u ri kumbe u ta kuma ku pfuneka kasi a swi tano hikuva un'wana na un'wana u na swa yena leswi n'wi tikelaka.√√ (2)
- (Amukela na man'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)

[10]**NTSENGO WA XIYENGE XA A:****30**

XIYENGE XA B: NOVHELE**XIVUTISO XA 6 (XITSALWANA)****MULUNGUNTIMA – TH Khosa**

Ku tirha hi ku tshembeka na ku tiyimisela entirhirweni i swa nkoka hikuva hambi ko va na swiyimo swo biha leswi u nga ngenisiwaka eka swona swa koteka leswaku u kuma nseketelo eka van'wana va vatirhikuloni.

- Ephraim Chavalala a a tirha hi ku tshembeka na ku tikarhata efemeni ya PPE eGiyani, leswi endleke leswaku vatirhikulobye, vamininjhene ku katsa na vadayirektara va n'wi seketela loko Hlongwane a lava ku n'wi hlongorisa entirhweni.
- Mukhari, mutirhikulobye wa Hlongwane a a nga yimi na yona mhaka yo va Hlongwane a nga lavi leswaku Chavalala a nyikiwa xitulu xa vuhlanganisinkulu kambe a a vula leswaku Chavalala u faneriwile hi xitulu lexi hikuva wa tikarhata a tlhela a va na ntokoto wa ntirho.
- Loko Hlongwane a twananile na Brooks leswaku Mathebula u fanele a ta sungula ntirho hi Musumbhunuku, Nyeleti, Nsatimuni na Sasavona va yile endyangwini wa Chavalala va ya n'wi luma ndleve leswaku a tivonela eka vukungundzwana lebyi kunguhatiweke ehenhla ka yena.
- Loko ku hlawuriwile Chavalala leswaku a ya yimela feme eEurope, Hlongwane u bavile a khalakhasa a vula leswaku a swi nge koteki leswaku Chavalala a famba hi ku vula leswaku loko a vuya a nga n'wi tekela xitulu kambe Mukhari a nga yimangi na wona mavonelo lawa.
- Hambiloko Hlongwane a sindzisile leswaku ku ya munghana wa yena George Mathebula, bodo ya vafambisi ya feme ya PPE yi vurile leswaku a yi nge cinci xiboho xa leswaku eEurope ku ya Chavalala hikokwalaho ka ku va va tiva ku tikarhata na ku tshembeka ka yena.
- Loko nkarhi wa ku famba ka Chavalala wu tshinerile feme yi sungurile yi n'wi hlanganisa na vadayirektara Alan Arthofer na Gordon Trimms, laha Arthofer a n'wi tiviseke leswaku u ta famba na Gordon leswaku a ya n'wi seketela.
- Hi ku vona leswaku kungu ra yena ro sivela Chavalala ku ya eEurope ri n'wi tsandzile, Hlongwane na vanghana va yena va sarile va kunguhata ku yiva cheke efemeni ya PPE va ya hakela xikweleti xa Chavalala eka OK leswaku loko a vuya a ta khomiwa kambe vatirhikulobye, Nyeleti na Sasavona a va yimi na swona leswaku Chavalala a nga va a yivile cheke.
- Loko Chavalala na Gordon Trimms va vuyile hi le Europe, Dayirektara Briggs na vatirhikulobye va va hlanganisile eOR Tambo va tlhela va bula kahle na Chavalala hambileswi a va swi twile leswaku ku na mhaka ya cheke leyi a a lumbetiwa leswaku u yi yivile, leswi kombaka leswaku a va swi vona leswaku Chavalala a a lumbetiwa hi mhaka leyi nga riki ntiyiso.
- Bodo ya vafambisi yi rhumerile Gordon Trimms na Allen Da Costa ku ya kambisisa xiyimo xa matirhelo efemeni ya PPE eGiyani, laha Gordon Trimms a ndhundhuzeleke Chavalala eka Brooks hi ku vula leswaku i jaha leri tshembisaka, leri tirhaka hi ku tikarhata, a tlhela a byela Brooks leswaku a n'wi hlayisa.

Timhaka hinkwato leti nga laha henhla ti tiyisisa leswaku ku tirha hi ku tshembeka na ku tikarhata swi pfunile Chavalala leswaku a kuma nseketelo wo hlula vukungundzwana hinkwabyo lebyi a byi kongomisiwile eka yena hi Hlongwane.

MAAVELO YA TIMARAKA:**V = 15****X&R = 10**

(LEMUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI NGA EKA PHEJI YA 31. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]**XIVUTISO XA 7 (XIMBANGU)****MULUNGUNTIMA – TH Khosa**

- 7.1 *Graphics Advertising*✓ eka phephahungu ra *The Summit News*.✓ (2)
- 7.2 Hlongwane a a mangalerile Sasavona eka Brooks a vula leswaku a nga n'wi xiximi loko a vulavula na yena tanihi murhangeri.✓ (1)
- 7.3 va xanisiwa hi Hlongwane.✓/B.✓ (1)
- 7.4 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke. Xikombiso: Ndzi dyondzile leswaku i swa nkoka leswaku tanihi murhangeri loko ku ri na ku holovisana exikarhi ka vatirhi va fanele va nyikiwa nkarhi wo vulavula leswaku ku ta tekiwa xiboho lexi faneleke handle ka ku voyamela etihelo rin'we.✓✓
(Amukela na tidyondzo tin'wana leti twisisekaka.) (2)
- 7.5 Swi kombisa leswaku a nga ha n'wi xiximi tanihi murhangeri wa yena.✓✓/Swi kombisa leswaku u helerile hi ku tshemba loku a a ri na kona eka Hlongwane tanihi murhangeri wa yena.✓✓/Swi kombisa rivengo lerikulu leri se a a ri na rona eka Hlongwane.✓✓ (2)
- 7.6 U hlamusela leswaku vatirhi lava a va ri ehansi ka Hlongwane va boxetele swiphiqo hinkwaswo leswi Hlongwane a a va xanisa hi swona.✓✓ (2)
- 7.7 U hlundzukile/nyangatsekile swinene hikuva vulavulelo ra yena lero ka ri nga tolovelekangi ri phofula ku vaviseka loku a nga na kona embilwini hikwalaho ko va Hlongwane a tshamela ku va xanisa.✓✓
(Timaraka i to seketela ntsena.) (2)
- 7.8 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A hi mhaka ya kahle, a a fanele a vitanile hi un'weun'we kutani a va hlanganisa leswaku va rivalelana va tlhela va twanana hi matirhelo lamantshwa kusukela kwalaho.✓✓
(Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 7.9 I ra le Europe.✓ (1)

- 7.10 Gordon Trimms.✓ (1)
- 7.11 Hlongwane loko a vulavula na Chavalala wa n'wi khahla na ku n'wi holovela a humesela mbitsi ya ku va Chavalala a yile entsungeni kasi Chavalala u vulavula hi ndlela ya ku titsongahata na ku aka.✓✓ (2)
- 7.12 Ndzi nga vula leswaku u tekela ehansi nkoka wa riendzo ra Chavalala na ku tsan'wa miehleketo ya feme ya ku va yi n'wi rhumerile eEurope.✓✓ (2)
- 7.13 Yi kombisa leswaku Chavalala a a navela leswaku a antswisa matirhelo efemeni ya PPE loko swi amukeleka.✓✓ (2)
- 7.14 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Brooks u endlile kahle ku va a vile kona hikuva vulavulelo ra Hlongwane a ri nga ri lerinene, a swi ta endleka leswaku loko va ri vambirhi Hlongwane a nga n'wi yingiseli Chavalala.✓
- (Maraka i yo seketela ntsena. Amukela na mavonelo man'wana lama twisisekaka.) (1)
- 7.15 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: Ndzi nga n'wi tsundzuxa leswaku a tidyondzisa ku amukela ku cinca, a amukela mavonelo lamanene ya van'wana na ku va a famba na minkarhi.✓✓
- (Amukela na matitwelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- [25]**

XIVUTISO XA 8 (XITSALWANA)**MIBYA YA NYEKANYEKA – BKM Mthombeni**

Marito ya leswaku munhu u vekiwe elwandleni ra ntumbuluko a ri yexe, a nga ri na laha a nga hundzulukelaka kona, kumbe loyi a n'wi tshembeke leswaku a nga n'wi pfuna loko swi nonoha i ntiyiso lowu tipaluxaka eka swimunhuhatwa swo hambanahambana etsalweni leri.

- Loko Solani a tlhaviwile hi mukwana, nsati wa yena u ringetile ku n'wi pfuna na ku xavelela leswaku a nga n'wi siyi a ri yexe kambe a swi kotekangi hikuva hambileswi a va rhandzana a swo boha leswaku loko nkarhi wa Solani wa rifu wu fikile a fa a ri yexe.
- Nsati wa Solani a a tshemba leswaku eku tikeriweni ka yena hinkwako nuna wa yena u ta va kona ku n'wi pfuna kambe a swi vangi tano hikuva u lovile a n'wi siya.
- Celela na yena loko a ta va a baleseriwile hi maphorisa manana wa yena Cheyeza u n'wi vukarhile a ringeta hi tindlela hinkwato ku n'wi pfuna kambe u tsandzekile ku sivela leswaku a nga fi.
- Madambi u xanisekile hikokwalaho ka rirhandzu leri a a ri na rona eka Soluka loyi tata wa yena a a n'wi alerile ku n'wi teka, leswi endleke leswaku a nga ha teki nsati, u sungurile na ku nwa ngopfu byalwa kambe ku hava munhu loyi a koteke ku n'wi pfuna a n'wi humesa eku tikeriweni ka yena.
- Mufundhisi Nyiko Tlhomandloti na yena loko a ta va a bihisile N'wa-Mdanisi emirini u tikumile a langutanile na ku hluvuriwa nguvu ya vufundhisi, hambiloko tata wa yena a ringetile ku n'wi kombelela rivalelo eka huvo ya vufambisi bya kereke a swi kotekangi leswaku a pfuneka, leswi swi endleke leswaku a hetelela a tisungile hi ku nwa mhondzo.
- Mufundhisi Tlhomandloti yena hambileswi a nga lo tivangela u kumekile a phasekile eka ku navela ku hetiseka leswi koxeke leswaku a hanya hi ku tikeriwa hikuva vana va yena a a va endla swo hambana na leswi yena a a tsakela swona, leswi endleke leswaku a kala a hundza emisaveni hi mbitsi.
- N'wa-Basana na yena endzhaku ka rifu ra n'wana wa yena Nyiko na ra nuna wa yena Tlhomandloti, u tikumile a langutanile na gome ra ku lahlekeriwa hikuva a a nga ta swi kota ku sivela rifu ra vona.
- Manana Munene, nsati wa Nyiko, na yena u humesiwile endlwini ya kereke endzhaku ka rifu ra nuna wa yena loyi a tidlayeke hikwalaho ka vugangu, leswi ku nga mhaka yo nyumisa kambe u pfumarile wo n'wi pfuna.

Leswi hinkwaswo swi tiyisisa mhaka ya leswaku munhu un'wana na un'wana u velekiwile a ri yexe emisaveni kutani ku hava loyi a nga kotaka ku n'wi pfuna hi ku n'wi humesa emakhombyeni lama kongomaneke na yena a ri swakwe. Ku fa a va feli

MAAVELO YA TIMARAKA:

$$V = 15$$

$$X \& R = 10$$

(LEMUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI NGA EKA PHEJI YA 31. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 9 (XIMBANGU)**MIBYA YA NYEKANYEKA – BKM Mthombeni**

- 9.1 I Nyiko Tlhomandloti.√/I Nyiko. √ (1)
- 9.2 vanhu vo lulama lava endlaka ku rhandza ka Xikwembu.√/C.√ (1)
- 9.3 Hi ku lava ku pfuna vakreste va kereke ya yena, Mufundhisi Nyiko Tlhomandloti u pfumerile loko N'wa-Mdanisi a n'wi rhambile leswaku a ya khongelela n'wana wa yena loyi a nga vula leswaku wa vabya, laha a nga hetelela a tinghenisa eka vugangu na yena, leswi endleke leswaku a hluluriwa nguvu ya vufundhisi.√√ (2)
- 9.4 Marito lawa ya yelana na hinkwaswo leswi humeleleke Mufundhisi Nyiko Tlhomandloti etsalweni endzhaku kaloko a tinghenisile eka swa vugangu hikuva u xwerile eka N'wa-Mdanisi a tlhela a n'wi bihisa emirini kutani a hlongoriwa eka vufundhisi, leswi nga timhaka to chavisa na ku khomisa tingana.√√ (2)
- 9.5 Mutsari u vula leswaku vanhu vo tiyela ntsena ekerekeni kambe a va ha chavi ku endla swidyoho.√√ (2)
- 9.6 Ya hundzukile xikhovolelo hikuva ku navela loku Nyiko a a ri na kona loko a ha ri ekholichi ya vufundhisi a nga ha ku fikelelangi hikuva loko se a ri mufundhisi ematshan'weni ya ku tirha hi ku tshembeka, u tsandzekile ku papalata ndzingo wa vugangu lowu a vangeriweke wona hi N'wa-Mdanisi.√√ (2)
- 9.7 Ntsumi Gabariyela i ntsumi ya le Bibeleni leyi a yi tshembekile na ku va yi tengile naswona hi yona leyi vikeke timhaka ta ku velekiwa ka Hosi Yesu ti tlhela ti humelela.√√ (2)
- 9.8 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: Ya ndzi tsakisa hikuva hi leswi vafundhisi va faneleke ku endla swona ematshan'weni ya ku pfuna ntsena lava nga na mali yo tala tanihileswi swi endlisiwaka xiswona etikerekeni tin'wana, laha loko munhu a werile endzingweni va ngo n'wi hlekula handle ko n'wi khongotela.√√
(Amukela na matitwelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 9.9 I kholichi ya N'walungu,√ a a dyondzela ntirho wa vudyondzisi.√ (2)
- 9.10 Loko Madambi a nga si ya ekholichi Mufundhisi Tlhomandloti a a n'wi vona a ri n'wana wo pfumala vutihlamuleri na ku va a nga tirhandzi kambe loko se a ri ekholichi u n'wi vona a kurile emiehleketweni no va na vutihlamuleri.√√ (2)
- 9.11 I ku vona leswaku jaha ra yena, Madambi a ri tikomba ri fikelela ku navela ka yena, ku nga ku tlula hinkwavo eka hinkwaswo na ku vupfa ka miehleketo ya yena.√√ (2)

- 9.12 Hileswi Nyiko a ku ri yena xirhandzwa xa muti.√√ (2)
- 9.13 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Hileswi maehleketelelo ya Madambi a ya ri ya xiyimo xa le henhla leswi a swi endla leswaku tata wa yena a swi vona leswaku a nga n'wi tivi hi ku hetiseka n'wana wa yena.√√
(Amukela na mavonelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 9.14 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Swa humelela ngopfungopfu loko mutswari a rhandza n'wana wa yena swinene. Loko n'wana loyi a nga ri kona nkarhinyana mutswari loyi u ta twa mbilu yi vava hikokwalaho ka leswi a navelaka ku tshama na yena minkarhi hinkwayo.√
(Maraka i yo seketela ntsena. Amukela na mavonelo man'wana lama twisisekaka.) (1)
- [25]

XIVUTISO XA 10 (XITSALWANA)**XIMITANTSENGELE – IS Shabangu**

Marito ya Lindiwe ya kombisa ku hlekula na ku kanakana ehenhla ka xiboho lexi tekiweke hi Godfrey, nuna wa yena laha a n'wi tsundzuxaka leswaku a tivonela hikuva swi nga endleka a wela ekhombiyeni loko o ya emahlweni na xona.

- Ntsengele Godfrey (Godi) Kubayi, a a tshamile hi kurhula na ndyangu wa yena kufikela loko a sungurile ku rhandzana na Florence (Mafloza) Ndlovu endzhaku kaloko a kumile ntirho wa vumininjhere eka GDC eGiyani.
- Godi u sungurile ku xanisa ndyangu wa yena hi ku va a nga ha wu hlayisi, a vuya navusiku swinene, minkarhi yin'wana na ku vuya a a nga ha vuyi.
- Loko Lindiwe, nsati wa yena a ringeta ku n'wi tshinya, a a kariha a n'wi byela leswaku a tihlayisela vana hikuva xikolo u lo n'wi dyondzisa.
- Hambiswiritano Lindiwe u ringetile ku n'wi tsundzuxa hi ku n'wi byela leswaku a tivonela hikuva swi nga endleka Mafloza a ya n'wi xanisa.
- Godi u sihalarile a nga xi tekeli enhlokweni xitsundzuxo xa nsati wa yena Lindiwe hi ku ehleketa leswaku wa n'wi vondzokela hikuva yena a a tiphina hi rirhandzu rintshwa.
- Lindiwe u komberile malume wa Godi, Sambula, leswaku a vulavula na Godi kambe ematshan'weni yo cinca Godi u rhurhile a ya tshama ekaya ka murhandziwa wa yena Mafloza eka Siyandhani.
- Hi ku va Godi na Mafloza se va toloverile ndhawu na ku pfaleka mahlo hikwalaho ka rirhandzu ra vona, va sungurile ku endla swo huma endleleni ehofisini ya Godi.
- Havambirhi va hlongoriwile entirhweni endzhaku ka loko va voniwile nandzu wo tsandzeka ku tikhoma na ku xixima ntirho wa vona.
- Mafloza u vile na nkateko wo va munghana wa yena Japisa a n'wi kumela ntirho wa tithenda, leswi endleke leswaku a sungula ku xanisa no ka a nga ha xiximi Godi.
- Loko khale ka xigangu xa yena, Mandla Bamuza a komberile ku pfuneta eka timhaka ta dyondzo ya n'wana wa yena Masesi, Mafloza u n'wi pfumelerile, a tlhela a n'wi nyika mpfumelelo wo ta ekaya ka yena a ta tihlanganisa na Masesi loyi Godi a a tiva a ri n'wana wa yena.
- Loko Mandla a fikile, Godi u byeriwile hi Mafloza leswaku Mandla hi yena tata wa Masesi wa xiviri laha a swi tshembeke hikuva Masesi na Mandla a va fana.
- Godi u tsandzekile ku amukela xiyimo lexi kutani a wela ehansi a titivala, va n'wi rhwala va n'wi yisa exibedhlele xa Nkhensani.
- Godi u sungurile ku biwa no rhuketeriwa hi Mafloza na n'wana wa yena Vhelaphi kambe u tiyiserile hi ku chava leswi a nga sukisa xiswona ekaya ka yena.
- Mafloza na n'wana wa yena va kale va n'wi tshembisa ku n'wi balesela hi xibalesa, leswi endleke leswaku a baleka navusiku a kongoma ekaya ka yena ku ya kombela ku rivaleriwa.

Hinkwaswo leswi swi tiyisisa marito ya Lindiwe hikuva Godi u xanisiwile hi Mafloza a kala a ehleketa ku tlhelela ekaya ka yena.

MAAVELO YA TIMARAKA:

$$V = 15$$

$$X\&R = 10$$

(LEMUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI NGA EKA PHEJI YA 31. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 11 (XIMBANGU)**XIMITANTSENGELE – IS Shabangu**

- 11.1 I ntirho wa ku ya vika ta ku bihisiwa ka Lindiwe emirini hi Godi.√ (1)
- 11.2 chuhwile.√/A.√ (1)
- 11.3 I tintsumi.√ (1)
- 11.4 Loko Godi a ha lava ku ya ka Mafloza a a nga kombi ku xixima loko a vulavula na Lindiwe kambe loko se a vuya wa titsongahata, a rhumela Rheyila hahani wa yena na Masindi, nsati wa malume wa yena Sambula leswaku va ya n'wi kombelela ndzivalelo.√√ (2)
- 11.5 Masindi i nsati wa buti wa Rheyila.√/Masindi i muhariva wa Rheyila.√ (1)
- 11.6 I ndhavuko wa Vatsonga leswaku loko nhwana a bihile emirini a heleketiwa ku ya vika nandzu eka vajaha.√√
(Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 11.7 Mukamberiwa u ta nyika nhlamulo ya yena. Xikombiso: Hileswi eka timhaka ta muxaka lowu ku lavekaka vumbhoni na timbhoni leswaku eka nkarhi lowu taka loko ko tshuka ku vile na swiphiqo swi ta ololoxiwa hi ku olova.√√
(Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 11.8 Mukamberiwa u ta boxa matitwelo ya yena. Xikombiso: A ndzi ta nyuma hikuva ku va ndzi bihile emirini a swi ta va swi vula leswaku vatswari va mina se va swi tiva leswaku ndzi sungurile timhaka ta vugangu kuve ndza ha ri n'wana wa xikolo.√√
(Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 11.9 Ganyani a a dyondzela vunjhiniyere√ kasi Sorota a a dyondzela vugqweta.√ (2)
- 11.10 U hi lemukisa leswaku hambiloko xiyimo xo tikisa ku yini loko munhu a tiyimiserile hi dyondzo, wa humelela.√√
(Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 11.11 Ya kombisa leswaku a va seketela mana wa vona eka xiyimo xo tika lexi vangiweke hi ku pfumala vutihlamuleri bya tata wa vona eka ku va hlayisa.√√
(Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.) (2)

- 11.12 U hlamusela leswaku Lindiwe u nyikile vana va yena switsundzuxo na ku va tshinya hi tlhelo ra hanyelo lerinene evuton'wini ku lulamisela vumundzuku bya vona.✓✓
(Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 11.13 I Godi✓ hikuva ku navela loku a a ri na kona ko tshama na Mafloza vutomi bya yena hinkwabyo a nga ku fikeleli hikwalaho ko siveriwa hi xisihalari Mafloza loyi a n'wi xanisaka kufikela laha a nga baleka a tlhelela ekaya ka yena.✓ (2)
- 11.14 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A ya kahle, ku va a n'wi dyondzisile xikolo a swi n'wi nyiki mpfumelelo wo tshika ku hlayisa vana va yena.✓✓/A ya kahle hikuva loko vatswari va tirha hinkwavo va fanele ku pfunana ku hlayisa vana va vona handle ko tikisela un'we ntsena.✓✓
(Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na mavonelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 11.15 A ndzi ta ya ndzi ya n'wi mangalela eka vanawu.✓
(Amukela na tinhlamulo tin'wana leti twisisekaka.) (1)
[25]

KUMBE

MFUWO WA RIXAKA**RIVOMBA RA VUTSONGA – C Lambane na MT Mthombeni****XIVUTISO XA 12: NTSHEKETO (XITSALWANA)****'MALEBVU YA N'WANGHALA'**

Ku tsandzeka ku yingisa, vulolo, vuxisi, mona na ku tiendla ntlhari ka N'wampfundla eka ntsheketo wa 'Malebvú ya N'wanghala' swi humelerisa tidyondzo ta nkoka leti pfunaka evuton'wini.

- Swiharhi hinkwaswo swi hlengeletanile swi twanana ku cela xihlovo leswaku swi ta kuma mati ya ku nwa hi nkarhi lowu a ku ri na dyandza kambe N'wampfundla a nga pfumelangi.
- Swi ttherile swi twanana leswaku xiharhi lexi nga ta ka xi nga celi xihlovo, xi nga pfumeleriwi ku nwa mati ya kona kambe N'wampfundla u vurile leswaku yena a nge celi xihlovo, u ta hanya hi ku nwa mberha hikokwalaho ka vulolo.
- Loko swi ri karhi swi cela, u tiendlile ntlhari a hleka swiharhi leswin'wana a vula leswaku a swi tlharihangi hikuva swona a swi na mati, kambe mati i ya Xikwembu.
- N'wanghala u nyikile swiharhi nawu wa leswaku un'wana na un'wana wa swona i murindzi wa xihlovo lexi naswona lexi xi nga ta nwa mati lawa hi lexi tirheke hi ku tikhata. Lexi xi nga ta kumeka xi nwa mati xi nga tirhangile na swona, xi fanele xi khomiwa xi yisiwa eka yena.
- N'wampfundla u khomiwile hi torha hikuva a nga kolwi hi mberha leyi a a tshembile leswaku u ta hanya hi yona kutani a luka mano yo n'wi pfuna ku kuma mati exihlobyeni navusiku loko swiharhi hinkwaswo swi etlele.
- U endlile tano nkarhi wo lehanyana kutani hi mona lowu a a ri na wona a a pfindlusa xihlovo loko a hetile ku nwa, swiharhi swi kuma mati ya thyakile nampundzu.
- Swiharhi swi sungurile ku lavisisa mhaka leyi kambe muendli wa yona a nga kumeki hikuva N'wampfundla a a swi endla exikarhi ka vusiku.
- Swi vatlile xifaniso xa ntombhi yo saseka swi yi tota vurimba lebyi n'wi phaseke na ku tlhariha ka yena kutani swiharhi hinkwaswo swi tsaka laha swi hlengeletaneke ku ta vulavula hi mhaka ya yena.
- N'wanghala u byerile N'wampfundla leswaku u faneriwile hi xigwevo xa rifu laha N'wampfundla a kombeleke ku rivaleriwa kutani a tirhisa vutlhari a kombela ku swi cinela leswaku swi ta sala swi n'wi tsundzuka hi swa kahle.
- N'wampfundla u cinile ncino wo hlekisa swinene ku ku mpoti hi ritshuri, swiharhi swi vumbuluka hi cinelo ra yena. Loko ritshuri ri hela N'wampfundla a a balekile khale, a fika a nghena enceleni.
- N'wanghala u n'wi hlongorisile a fika a teka xiove a koka nenge wa yena kambe a miyela hi ku tirhisa vutlharhinyana bya yena a endla onge a ku kokiwangi nenge wa yena, loko N'wanghala a khoma rimitsu, a a cema a vula leswaku wa n'wi vavisa laha N'wanghala a heteleleke hi ku karhala kutani a tsuvula malebvú ya yena a ma veka enon'wini wa ncele.
- Loko N'wampfundla a hlometela, a a ehleketa leswaku N'wanghala wa ha ri kona kutani a boheka ku tshama enceleni masiku yo tala a ri karhi a twa ndlala na torha.
- Ku nile mpfula kutani malebvú ya N'wanghala ya khuluka enceleni laha N'wampfundla a kombeleke rivalelo eka N'wanghala hi ku ehleketa leswaku hi yena hi xiviri kasi a ko va malebvú ya yena ntsena.

Loko N'wampfundla a a landzelerile leswi bohiweke, a nga vangi na vulolo, mona na ku tiendla ntlhari, a a ta va a nga tshamangi enceleni masiku yo tala a dlayiwa hi ndlala na torha hi ku chava N'wanghala.

MAAVELO YA TIMARAKA:**V = 15****X&R = 10**

(LEMUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI NGA EKA PHEJI YA 31. TIMARAKA TA XIVUMBEKO NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]**XIVUTISO XA 13: NTSHEKETO (XIMBANGU)****RIVOMBA RA VUTSONGA – C Lambane na MT Mthombeni****NHWANYANA WA VUHLALU**

- 13.1 A va yile enambyeni✓ ku ya hleta meno.✓ (2)
- 13.2 Hileswi majaha lawa a ya tsandzeka ku kombisa ku tiyimisela ka wona ka ku hlayisa Xikhegu tanihileswi yena a a fanele a nga tirhi mintirho yo tika.✓✓ (2)
- 13.3 Xikhegu u kumekile a ri yena loyi a ri na meno lawa ya nga hletiwa ya basa ku tlula ya hinkwavo kutani va teriwa hi mavondzo.✓✓ (2)
- 13.4 A a lava ku va nyika dyondzo ya leswaku va ta swi tiva leswaku loko va nyikiwile swileriso va fanele ku swi landzelela hi ku hetiseka.✓✓
(Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 13.5 Hileswi a yi swi tiva leswaku se va kumile dyondzo va nga ka va nga ha tlangi hi yena Xikhegu.✓✓ (2)
- 13.6 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke. Xikombiso: Ndzi dyondzile leswaku loko va le vukatini bya Xikhegu a va yingiserile swileriso leswi va nyikiweke hi nuna wa yena swa ku huma ka nyoka Xikhegu a a ta va a nga mbombomelangi exidziveni.✓✓
(Amukela na tidyondzo tin'wana leti twisisekaka.) (2)
- 13.7 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A ndzi ta va vitana hinkwavo ivi ndzi kombela leswaku va hlamusela leswi nga humelela emahlweni ka vanhu hinkwavo na ku va va kombela ku rivaleriwa.✓✓
(Amukela na matitwelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 13.8 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A swi kahle hikuva a a swi tiva leswaku evukatini ka tirhiwa kasi yena a nga fanelangi a tirha.✓
(Maraka i yo seketela ntsena. Amukela na matitwelo man'wana lama twisisekaka.) (1)

XIPHATO XA XIVONGO (XIMBANGU)**'VALOYI'**

- 13.9 Xiphato lexi xi vulavula hi xivongo xa va ka Valoyi lava tivitanaka va ka Mathevula, Khalanga, Mthondolovhani, Congomela na Combeni. Va ya emahlweni va vula leswaku va bomba hi mirhi na vana, va vula leswaku va khandziya murhi va ehla hi rhavi va ri karhi va bebule n'wana emakatleni.√√ (2)
- 13.10 Mfenhe.√ (1)
- 13.11 Hi hina majaha ya timbhuri.√/Ntila wa 27.√ (1)
- 13.12 I ndhavuko wa Vantima wa ku tiva no tinyungubyisa hi ku phata swiphato swa vona.√√ (2)
- 13.13 Va nga tsaleriwa swiphato swa vona leswaku va swi hlaya leswi nga ta va pfuna leswaku va swi tiva.√√/Ku nga komberiwa maxaka ya vona leswaku va va dyondzisa swiphato swa vona.√√ (2)
- 13.14 Mukamberiwa u ta nyika nhlamulo ya yena. Xikombiso: Hileswi ku ya hi ndhavuko wa Vantima munhu un'wana na un'wana a bohekaka ku tirhisa xivongo xa tata wa yena, swi nga ri na mhaka leswaku vatswari va yena va tekanile kumbe a va tekanangi.√√ (2)
- (Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- [25]**

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 25

XIYENGE XA C: NTLANGU**XIVUTISO XA 14 (XITSALWANA)****HLAMBA VUNWA NANDZUWE – AD Mahatlane**

Munghana wa xiviri hi loyi a kotaka ku tsundzuxa na ku tshinya munghana wa yena loko a n'wi vona a endla swo huma endleleni leswi nga tshukaka swi n'wi ngenisile ekhombyeni.

- Loko Matanato a ri eJoni u vile na nkateko wo hlangana na Mavhavaza loyi a a ri munghana wa yena wa xiviri.
- Mavhavaza u ringetile hi tindlela hinkwato ku tshinya munghana wa yena Matanato loko a endla swo huma endleleni.
- Loko Matanato a byerile Mavhavaza hi ta murhandziwa wa yena Rhoda, Mavhavaza a nga yimangi na swona, u vurile leswaku vavasati va le Joni a va rhandzi munhu kambe va rhandza mali ya yena.
- Loko va ri eka Mayimayi, Mavhavaza u tsundzuxile Matanato leswaku a swi ta va kahle loko a vo hamba va tinwela kona byalwa hikuva hi laha ku hlanganaka kona vakhalabya na magoduka, xikongomelo ku ri leswaku Matanato a ta hambana na ku ya elokhexini hikuva ku na swigevenga.
- Mavhavaza u byerile Matanato leswaku u na nkucetelo eka swiendlo swo biha swa nsati wa yena N'wa-Xirhami, xikongomelo ku ri leswaku a ta tlhelela ekaya.a ya lulamisa timhaka ta muti wa yena. Matanato a nga yingisangi, u vurile leswaku nsati wa yena i xidakwa, a nga etleli ekaya naswona u siya vana va ri voxe.
- Loko Mavhavaza a twa leswaku Rhoda i wa ka Chankie u sorile a vula leswaku Chankie na Chauke i xilo xin'we kambe Matanato a nga n'wi tshembangi hikuva a a rhandza Rhoda hi mbilu ya yena hinkwayo.
- Mavhavaza a nga helangi mbilu, u yile emahlweni a tsundzuxa Matanato leswaku yena na Rhoda va fana.
- Loko Mavhavaza na Matanato va endzerile eka vaRhoda ntiyiso wa leswaku Rhoda i n'wana wa Mininginisi, hosi ya Matanato wu humerile erivaleni kutani Matanato a sungula ku tekela switsundzuxo swa Mavhavaza enhlokweni.
- Matanato u tekile xiboho xo hambana na Rhoda, a tlhelela ekaya a ya lunghisa timhaka ta muti wa yena, leswi tsakiseke Mavhavaza, munghana wa yena hikuva hi leswi a a hamba a n'wi tsundzuxa swona.

Hinkwaswo leswi swi tiyisisa leswaku Mavhavaza a a ri munghana wa ntiyiso hikuva u tsakile loko Matanato a yingiserile switsundzuxo swa yena, a tlhelelana na ndyangu wa yena va ya hanya hi kurhula.

MAAVELO YA TIMARAKA:

V = 15

X&R = 10

(LEMUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI NGA EKA PHEJI YA 31. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 15 (XIMBANGU)**HLAMBA VUNWA NANDZUWE – AD Mahatlane**

- 15.1 Hileswi Matanato a a ya tlanga xitokofela kutani a a rhambile na vanghana va yena leswaku va n'wi heleketa.✓ (1)
- 15.2 rirhandzu.✓/A.✓ (1)
- 15.3 Hileswi a a swi tiva leswaku Rhoda u ta sala a n'wi tekela mali ya yena hinkwayo.✓✓/A a swi tiva leswaku elokhexini ku na swigevenga leswi nga n'wi tekelaka mali ya yena hinkwayo.✓✓ (2)
- 15.4 I vanghana lava tshamaka swin'we ehositele ya Jeppe.✓✓ (2)
- 15.5 Swigevenga swi hlaserile Matanato loko a yile exiyindlwanini swi n'wi tekela mali ya yena hinkwayo.✓✓ (2)
- 15.6 Hileswi vatsotsi lava nga n'wi hlasela a va tele naswona a va khomile xibalesa na mukwana kutani a a nga ta swi kota ku tilwela hi ku olova.✓✓ (2)
- 15.7 A a nyuma, a ehleketa leswaku loko onge va ha ri kona va ta n'wi hleka hikuva a ku nga ri khale va komberile ku n'wi khomela mali kambe yena a ala.✓✓ (2)
- 15.8 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: A ndzi ta vilela hikuva loko ndzi tlanga xitokofela ndzi va ndzi kunguhatile ku tiendlela swilo swo karhi.✓✓
- (Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 15.9 I wa ka Chauke.✓ (1)
- 15.10 I n'wana wa Topisa.✓ (1)
- 15.11 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke. Xikombiso: Ndzi dyondza leswaku loko vanhu va rhumiwile ku ya lovolela munhu nsati va fanele ku tiyisela hambiloko vulavulelo ra lava yeke eka vona ri nga ri kahle.✓✓
- (Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 15.12 U vula leswaku Mavhavaza u kombela Topisa ku va nsati wa yena loko va hetile ku lovola.✓✓ (2)
- 15.13 Hileswi lava swi rhumiweke eka vona va faneleke ku sala va burisana va fikelela ntwanano.✓✓ (2)

- 15.14 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: A ndzi ta tsaka hikuva a swi ta va swi vula leswaku na mina se ndzi kumile nuna/nsati loyi a nga wa mina.✓

(Maraka i yo seketela ntsena. Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.)

(1)

- 15.15 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Swi fanerile hikuva masiku lawa timhaka ta ku lovola ti endla leswaku ku va na vuxaka lebyinene exikarhi ka maxaka ya nuna na ya nsati wa yena.✓✓/Swi fanerile hikuva masiku lawa loko wanuna a tshama na wansati handle ko n'wi lovola a nga tali ku n'wi tekela enhlokweni hikuva swi va swi n'wi oloverile ku n'wi kuma.✓✓

(Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.)

(2)

[25]

XIVUTISO XA 16 (XITSALWANA)**VUKOSI I MBERHA – P Ndlovu**

I ntiyiso leswaku munhu un'wana na un'wana loyi a xanisiwaka a nga rivali loyi a n'wi xaniseke evuton'wini bya yena kambe muxanisi u hatlisa a rivala hinkwaswo leswo biha a nga tshama a swi endlela vanhu van'wana.

- Endzhaku kaloko Boneka a tekaniile na Xikweni u n'wi hlohloterile ku hlongola vasati va yena, N'wa-Vusika na N'wa-Vukwele hi ku vula leswaku u lava ku sala a tiphina a ri yexe ekaya ka Xikweni.
- U xanisile Khetani na Khegu, vana va N'wa-Vusika hi tindlela to hambanahambana.
- Boneka u xanisile nuna wa yena Xikweni hi ku va a nga n'wi hlayisi hi mfanelo loko a humile phexeni na loko se a vabya.
- Ku xanisiwa ka Xikweni hi Boneka swi endlile leswaku a kala a hundza emisaveni hi mbitsi leswi twiseke vasati na vana va yena ku vava.
- Hi siku ra ku lahliwa ka yena, N'wa-Vukwele na N'wa-Vusika va tseketserile Boneka va kombisa ku twa ku vava loku a va vangeleke kona hambileswi Boneka a a tiendla onge u ku rivarile.
- Khegu na Khetani na vona va kombisile nhlundzuko wa vona ehenhla ka ku va Boneka a va xanisile a tlhela a va hlongola a endlela ku sala a va dlayela tata wa vona.
- Endzhaku ka nkosi, Khetani u kombisile ku kala a nga rivalangi nxaniseko lowu a vangeriweke wona hi Boneka hi ku n'wi hlongola emutini wa tata wa yena a tlhela a hisa yindlu.
- N'wa-Vusika, N'wa-Vukwele na Khegu va tirihiserile hi ku n'wi hlongola loko a kombela byetlelo emutini wa vona lowuntshwa wa le Namakgale.

Ku rihisela loku hinkwako ku endlweke hi vasati na vana va Xikweni ku vangiwire hikokwalaho ka ku va va nga rivalangi leswaku Boneka u tshama a va xanisa kambe xiyimo xo xaniseka lexi a nga tikuma a ri eka xona xo humesiwa endlwini eBush xi n'wi endle leswaku a tikuma a ri ekaya ka Khetani ePhalaborwa laha a a lava ku amukeriwa.

MAAVELO YA TIMARAKA:

V = 15

X&R = 10

(LEMUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI NGA EKA PHEJI YA 31. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 17 (XIMBANGU)**VUKOSI I MBERHA – P Ndlovu**

- 17.1 Boneka u n'wi lerisile leswaku a sala a teka R5,00 ya ku xava khodiringi ntsena kambe yena loko a rhuma Gwirhani u ri a xave khodiringi na xinkwa.√ (1)
- 17.2 Boneka a a vula leswaku Khegu u ta va phazamisa hi ku yiva na ku va loya,√ a a nghena endlwini leyi loko a fanele a basisa.√ (2)
- 17.3 Mavulavulelo ya vona ya kombisa rivengo lerikulu ehenhla ka Khegu hikuva hinkwavo ka vona va seketelana eka ku n'wi tsona khodiringi.√√ (2)
- 17.4 Hileswi Boneka a va tekeleke nuna a tlhela a va hlongorisa evukatini.√/D.√ (1)
- 17.5 Ku tlula ka mhala ku letela n'wana wa le ndzeni.√√
(Amukela na swin'wana swivuriso leswi twisisekaka.) (2)
- 17.6 A a hlamusela leswaku u lava leswaku va ya tshama laha va nga ta tiphina kona, va nga xanisiwi hi nchumu.√√ (2)
- 17.7 Ndzi nga vula leswaku Boneka u rhandza xiloyiloyi naswona u ehleketa leswaku na vanhu van'wana va nga loya vana va yena.√√ (2)
- 17.8 Ti xaviwile hi Xikweni.√ (1)
- 17.9 Hikwalaho ka xiyimo lexi a a ri eka xona, u terile hi miehleketo yo tikumela jaha leri nga ta n'wi rhandza na ku n'wi hlayisa a rivala leswaku u ta kanganyiseka eka swa tidyondzo.√√ (2)
- 17.10 Hileswi Khegu a a nga pfumeleriwi ku hlamula loko Boneka a ri eku n'wi holoveleni kutani u fananisa xiyimo lexi na vito ra ndhawu ya le Pfalanomo, leri vulaka ku miyela.√√ (2)
- 17.11 Swi endlile leswaku Khegu a dyondza ku tiyimela.√√
(Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 17.12 U hlamusela leswaku loko a vula swo karhi, Boneka u swi rhumela eka Xikweni, tata wa yena, a n'wi tivisa hambiloko swi nga nyawuli.√√ (2)
- 17.13 Ndzi twisisa leswaku Bodzani a a lava ku naveta Khegu tirhoko leti a a ti khomile ku ri ku na yena Khegu a a pfumala.√ (1)
- 17.14 Ndzi nga vula leswaku Bodzani u na vunwa, leswi vulaka leswaku u tekerile hanyelo ro biha ra mana wa yena.√
(Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.) (1)
- 17.15 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: A ndzi ta yimela siku leri tatana a nga ta vuya hi rona kutani ndzi n'wi kombisa ku tikeriwa loku ndzi hlanganaka na kona laha kaya loko a nga ri kona.√√
(Amukela na matitwelo man'wana lama twisisekaka.) (2)

[25]

XIVUTISO XA 18 (XITSALWANA)**XIVONI XA VUTOMI – IS Shabangu****NTLANGU: 'VA TSHIKA XO KHOMA HI VOKO'**

Ku va munhu a nyikiwile nkarhi wa vumbirhi wa ku lulamisa swihoxo leswi a swi endleke i mhaka ya nkoka leyi nga tolovelekangiki, kutani swi fanerile leswaku yi endliwa hilaha swi faneleke hakona. Loko nkarhi lowu a wu nyikiwile mina a ndzi ta endla leswi landzelaka: .

- A ndzi ta tirha hi matimba leswaku ndzi xava movha lowu ndzi wu rhandzaka ematshan'weni yo kombela swigevenga leswaku swi ndzi kumela wona hikuva loko swo kumeka swi nga weriwa hi khombo ro khotsiwa hi mhaka ya mina.
- Loko ndzi lava ti-*tiles* kumbe gizara yo kufumeta mati a ndzi ta swi xava kunene ematshan'weni ya ku tirhisa vanhu van'wana.
- A ndzi nga ha ta tiba xifuva hi ku va ndzi ngenile exikambelweni na xijumbani loko ndzi ri eyunivhesithi, kambe a ndzi ta tikarhata ndzi hlava tibuku leswaku ndzi kuma *degree* hi ndlela leyinene.
- Ku va ndzi yivile R20, 00 ya Happy ndzi dlayisa vadyondzikulorhi leswaku va sechiwa na ku biwa, ndzi ri karhi ndzi swi tiva leswaku nandzu wu na mina a ndzi nga ha ta swi endla.
- A ndzi ta tiyisisa leswaku loko ndzi tsarisa vadyondzi swikambelwana ndzi va tsarisa swa xiyimo lexi ringaneleke, hikuva ku va tsarisa swa xiyimo xo olova ngopfu ndzi lava leswaku va ndzi rhandza ku tlula vadyondzisi van'wana swi ta fana na ku va dlaya miehleketo.
- Ku byeletela vadyondzi tinhlamulo exikambelweni i mhaka yo biha swinene kutani a ndzi ta ringeta hi tindlela hinkwato leswaku ndzi swi papalata ndzi va dyondzisa kunene leswaku va tsala leswi faneleke.
- A ndzi ta ringeta hi tindlela hinkwato leswaku ndzi xixima nuna wa mina ematshan'weni yo n'wi hlamulela etihelo na ku n'wi thya mavito yo ka ya nga tivikani.
- Loko ndzi lava nyama a ndzi ta xava leyi nxavo wa yona wu ringanaka na mali leyi ndzi nga ta va ndzi ri na yona, ematshan'weni ya ku yiva hikuva swi nga endla leswaku vanhu lava va ndzi xiximaka tanihi mudyondzisi va nga ha ndzi xiximi.

Hinkwaswo leswi ndzi swi longoloxeke laha henhla a swi ta endla leswaku ndzi va mudyondzisi lonene loyi a xiximiwaka erixakeni.

MAAVELO YA TIMARAKA:

$$V = 15$$

$$X\&R = 10$$

(LEMUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI NGA EKA PHEJI YA 31. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 19: XIMBANGU**XIVONI XA VUTOMI – IS Shabangu****NTLANGU: 'SWONA SWI RI SWA YINI!'**

- 19.1 Wa vudyondzisi.√ A a wu thwaserile eHoxani.√ (2)
- 19.2 Ya xiyimo xa le henhla.√/C.√ (1)
- 19.3 Mavulavulelo ya Nsatimuni/Mudlayi a ya kombi xichavo, a nga titsongahati eka nuna wa yena kasi Khombo hambiloko a swi twa leswaku a nga hlamuriwi kahle wa titsongahata a vulavula hi ndlela leyinene leyi kombaka ku vupfa ka miehleketo.√√
(Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 19.4 Marito lawa ya hundzukile xikhovolelo hikuva vana va Nsatimuni/Mudlayi, Nyeleti na Madambi, hi vona va hundzukeke madabadaba hikwalaho ka ndlela yo biha leyi a nga va kurisa hi yona, ematshan'weni ya leswaku madabadaba ku va vana va le Thulamahashi ku ya hileswi a a vurisile xiswona.√√
(Amukela na maveketelelo man'wana lama twisiseka.) (2)
- 19.5 U lava ku tiyisisa na ku kombisa Nsatimuni/Mudlayi leswaku na yena u na mfanelo yo kombisa vana lava ndlela leyinene ya mahanyelo hikuva minkarhi hinkwayo loko Nsatimuni/Mudlayi a vulavula hi vona u ri 'vana va mina' onge Khombo a nga na vutihlamuleri ehenhla ka vona.√√
(Amukela na tinhlamulo tin'wana leti twisisekaka.) (2)
- 19.6 Swi hlamusela leswaku Nsatimuni/Mudlayi u onha Nyeleti hikuva a nga lavi leswaku tanihi hi n'wana wa nhwanyana a dyondza kumbe ku endla mintirho ya xisati kambe hinkwayo ku fanele ku endla N'wa-Mporweni.√√ (2)
- 19.7 Ndzi nga vula leswaku ku va Nsatimuni/Mudlayi a tekela mintirho ya van'wana ehansi a swi kahle hikuva loko a va nga ri kona mintirho ya nkoka leyi va yi endlaka a yi nga ta endliwa hi munhu.√√
(Amukela na tinhlamulo tin'wana leti twisisekaka.) (2)

NTLANGU: 'YOO, NDZI TIDLELE MINOO!'

- 19.8 Eka nuna wa yena Sunday Shilenge.✓/Eka Sunday Shilenge.✓/Eka Sunday.✓ (1)
- 19.9 I ntirho wo chela xiganama lexi a nyikiweke hi Hadisa xo dlaya Sunday ebodhleni ra *coke*.✓✓ (2)
- 19.10 U hi lemukisa hi vubihi lebyi nga va ka kona loko munhu a nga enerisiwi hi leswi a nga na swona evuton'wini.✓✓ (2)
- 19.11 U hlamusela leswaku u ta sala a tiphina loko nuna wa yena Sunday a ta va a lovile.✓✓ (2)
- 19.12 Tanihileswi a a cherile xiganama ebodhleni ra *coke* leswaku loko Sunday a vuya hi le byalweni a ta yi hlanganisa na *brandy* a nwa kutani a lova, Misery a a yimerile ku kuma hungu ra leswaku Sunday u lovile.✓✓ (2)
- 19.13 Mukamberiwa u ta nyika nhlamulo ya yena. Xikombiso: Ndzi nga vula leswaku a byi nga ri vunghana lebyinene hikuva ematshan'weni ya leswaku va tsundzuxana hi leswinene evuton'wini, Florence u tsundzuxile Misery hi mhaka yo biha leyi endleke leswaku a tela hi miehleketo yo dlaya nuna wa yena Sunday.✓✓
- (Amukela na tinhlamulo tin'wana leti twisisekaka.) (2)
- 19.14 Ndzi nga va tsundzuxa leswaku va fanele ku enerisiwa hi leswi va nga na swona leswaku va ta papalata ku tinghenisa emiringweni yo endla vubihi lebyi endliweke hi Misery byo lava ku dlaya nuna leswaku a ta sala a kuma mali.✓
- (Amukela na tinhlamulo tin'wana leti twisisekaka.) (1)

[25]

XIVUTISO XA 20 (XITSALWANA)**VADYONDZI VA NAMUNTLHA – SE Makhubele**

Timhaka to rhandzana ka vana va xikolo ti onhile moya wo dyondza no dyondzisa exikolweni xa le henhla xa Dyondzekani.

- Xiluva Hon'wana, xinhwanyetana lexi a xi ri eka Giredi ya 10, xi rhandzanile na Jimmy, xin'wana xa swifanyetana lexi xona a xi ri eka Giredi ya 11 exikolweni xa le henhla xa Dyondzekani. Leswi swi endlile leswaku Xiluva a tinyiketela eka timhaka leti hambiloko munghana wa yena Dikeledi a n'wi byela leswaku u ta kavanyeteka eka swa dyondzo.
- Rirhandzu ra Xiluva na Jimmy a ri languteka ri tiyile swinene hikuva a va tshembisanile na leswaku va ta hambanisiwa hi rifu, Jimmy a a ya ngopfu eka vaXiluva ematshan'weni yo hlaya tibuku.
- Fumani, loyi yena a a dyondza na Xiluva eka Giredi ya 10 u sungurile ku endzela Xiluva edesikeni leri a a tshama ka rona na Dikeledi loko ku nga ri na mudyondzisi etlilasini hi xikongomelo xo n'wi gangisa. Leswi swi endlile leswaku nkarhi lowu a va fanele va wu tirhisa ku tsala no hlaya mintirho ya xikolo yi kavanyeteka.
- Leswi swi endlile leswaku Xiluva na Dikeledi va nga ha kumi na nkarhi wa ku hlaya tibuku loko ku nga ri na mudyondzisi etlilasini, leswi endleke leswaku ku va na rivengo lerikulu exikarhi ka Xiluva, Dikeledi na Fumani, loyi a va n'wi thyile na vito ra 'Mbangini'.
- Jimmy u holovile na Fumani loko a twile hi Vonani leswaku Fumani u salasala Xiluva endzhaku, laha Fumani a nga vona swi antswa ku tlhava Jimmy hi mukwana a lova leswaku Xiluva a ta n'wi rhandza.
- Fumani na Xiluva va holovile etlilasini, laha Fumani a tshembiseke Xiluva leswaku u ta n'wi dlaya endzhaku kaloko Xiluva a khumbile timhaka ta mbangi loko va ri karhi va dyondza, leswi kavanyeteke timhaka ta dyondzo.
- Loko Xiluva a mangarile mhaka ya ku holova ka yena na Fumani eka nhloko ya xikolo, u sechiwile hi mudyondzisi Kanama kutani a kuma mukwana na mbangi.
- Loko ku vitaniwile vatswari, Xiluva u rivalerile Fumani, leswi endleke leswaku Fumani a kholwa hi ku hetiseka leswaku wa n'wi rhandza.
- Fumani u nyikile Xiluva mali yo ringana R500,00 leswaku a ya hakela rendzodyondzo, a vula leswaku i ya ku n'wi khensa loko a n'wi rivalerile.
- Fumani u rhambile Xiluva leswaku va ya etlela swin'we eka vaFumani tanihileswi vatswari va Fumani a va yile empfuxelelweni eRustenburg. Xiluva u hundzile emisaveni loko va etlele, leswi endleke leswaku na Fumani a tisunga a fa.

Leswi hinkwaswo swi kavanyetile timhaka ta ku dyondza na ku dyondzisa exikolweni xa Dyondzekani.

MAAVELO YA TIMARAKA:

$$\begin{aligned} V &= 15 \\ X\&R &= 10 \end{aligned}$$

(LEMUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI NGA EKA PHEJI YA 31. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 21: XIMBANGU**VADYONDZI VA NAMUNTLHA – SE Makhubele**

- 21.1 I wa ka Hon'wana.√ (1)
- 21.2 Hileswi Xiluva a loveleke ekaya ka vona endzhaku kaloko a n'wi rhambile leswaku a n'wi endzela.√√ (2)
- 21.3 Jimmy a a tshamela ku holovisa Xiluva hi ku ehleketa leswaku u rhandzana na Fumani loyi a a n'wi gangisa kutani loko Fumani a n'wi nyikile mali yo ringana R500.00 leswaku a hakela rendzodyondzo swi endlile leswaku Xiluva a nyanyuka a n'wi ganga.√√ (2)
- 21.4 Xiluva a a hlanganisa dyondzo na timhaka ta majaha kasi Dikeledi a a rhandza ngopfu timhaka ta dyondzo.√√ (2)
- 21.5 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke. Xikombiso: Ndzi dyondzile leswaku ku va munhu a yingisela ngopfu ku byeleteriwa leswi a fanelaka ku swi endla hi munghana a swi kahle hikuva a nga lahlekeriwa hi swa yena.√√
(Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 21.6 I Vonani√ hikuva hi yena a byeleke Jimmy hi ta ku gangisiwa ka Xiluva na hi ta ku nyikiwa ka Xiluva mali hi Fumani.√/I Vonani√ hikuva hi yena a byeleke mudyondzisi Kanama hi ta ku hundza emisaveni ka Xiluva na Fumani.√√
(Amukela na ku seketela kun'wana loku twisisekaka.) (2)
- 21.7 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A swi lulamangi hikuva van'wana vana a va tshembekangi swi nga va nyika nkarhi wa kahle wo endla swo huma endleleni.√
(Maraka i yo seketela ntsena.) (1)
- 21.8 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: Ya ndzi nyumisa hikuva yi paluxa leswaku Xiluva na Fumani se va tinghenisile eka timhaka ta vugangu, leswi nga fanelangiki hikuva va ha ri vana va xikolo.
(Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na matitwelo man'wana lama twisisekaka.) (2)
- 21.9 Jimmy.√ (1)
- 21.10 A ku nga ri ntiyiso, a a xisa Xiluva.√/D.√ (1)
- 21.11 U yivile mali.√/U nghenisile Xiluva ekaya navusiku.√/A a dzaha mbangi.√/A a nga teki swileriso swa vatswari va yena.√
(Xihoxo xin'we ntsena.) (1)

- 21.12 Ya hundzukile ntiyiso hikuva rirhandzu ra vona ri fikile emakumu loko Xiluva a ta va a loverile ekaya ka vaFumani loyi na yena emakumu a tisungeke.√√ (2)
- 21.13 Hileswi a a vona onge Fumani u na mali, leswi endleke leswaku a vona Jimmy a nga ha ri wa nkoka.√√ (2)
- 21.14 A a nga vuli ntiyiso hikuva a a lava ku yiva kunene movha tanihileswi vatswari va yena a va nga ri kona ekaya hikuva a va yile empfuxelelweni eRustenburg.√√ (2)
- 21.15 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Ndzi vona swi nga ri kahle hikuva swi tikomba onge u dlayiwile hi Fumani.√√

KUMBE

Ndzi vona swi ri kahle hikuva tsalwa lerinene ri fanele ri siya vahlayi na swivutiso leswi nga ta endla leswaku un'wana na un'wana a ta ri hetisa hi miehleketo ya yena.√√

(Timaraka i to seketela ntsema. Amukela na mavonelo man'wana lama twisisekaka.)

(2)
[25]

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 25
NTSENGO WA TIMARAKA: 80

XIYENGE XA A: RHUBIRIKI YA MAAVELO YA TIMARAKA EKA XITSALWANA XA VUTLHOKOVETSERI [TIMARAKA TA 10]

Swiyenge	Vuswikoti byo hlawuleka	Vuswikoti bya le henhla	Vuswikoti byo amukeleka	Vuswikoti bya madyondza	Vuswikoti byo ka byi nga fikelelangi
MAAVELO YA TIMARAKA	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
VUNDZENI Nhلامuselo ya nhlokomhaka Nhلامuselo ya vuenti bya mavonelo, nseketelo na matwisiselo ya xitshuriwa	-Nhلامuselo ya nhlokomhaka hi vuenti -Mavonelo yo tlhontlha yo hambanahambana; lama seketeriweke hi ku hetiseka hi xitlhokovetselo -Matwisiselo ya le henhla ya muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo	-Ku kombisa ku twisisa no hلامusela nhlokomhaka kahle. -Mhلامulelo ya vuxokoxoko ya le xikarhi -Mavonelo laya twalaka ya nyikiwile, kambe ya nga ri hinkwawo lawa ya seketeriweke hi mfanelo -Matwisiselo ya muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo	-Nhلامuselo yo antswa ya nhlokomhaka -Tinhلامulo tin'wana letinene ti seketela nhlokomhaka -Mavonelo man'wana ya seketeriwile, kambe a hi nkarhi hinkwawo laha vumbhoni byi tshembisaka -Matwisiselo yo ringanela ya muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo	-Nhلامuselo leyi nga enetisiki ya nhlokomhaka -Mpfumaleko wa tinhلامuselo leti seketelaka nhlokomhaka -Nkayivelo wa ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo	-Mpfumaleko wa matwisiselo ya nhlokomhaka -Nhلامuselo a yi fambelani na xitlhokovetselo -Mudyondzi u pfumala ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo
XIVUMBEKO NA RIRIMI Xivumbeko, nkhluluko na maandlalelo Ririmi, thoni na xitayili leswi tirhisiweke eka xitsalwana	-Xivumbeko xa nkhaqato -Mavonelo ya tumbuluxiwile no andlariwa hi mfanelo -Ririmi, thoni na xitayili leswi twisisekaka, swo nyanyula no pfumala swihoxo -Ntivoririmi lowu pfumalaka swihoxo, mapeletelo na mahikahatelo	-Xivumbeko lexi faneleke na nkhlulukelano lowunene wa mavonelo -Nkhlulukelano wa mavonelo wa landzeleleka -Ririmi, thoni na xitayili swi tala ku va swi lulamile	-Ku na vumbhoni byin'wana byo komba xivumbeko -Xitsalwana xi pfumala xivumbeko lexinene xa miehleketo na nkhaqato -Swihoxo swa ririmi a swi talangi; thoni na xitayili swi tala ku va leswi faneleke	-Xivumbeko xi komba nkunguhato lowu hoxekeke -Mavonelo a ya na nkhlulukelano lowu faneleke -Ku na vumbhoni bya swihoxo swa matirhiselo ya ririmi -Thoni na xitayili leswi nga fanelangiki	-Xivumbeko xa xiyimo xa le hansi swinene -Swihoxo swo tala ngopfu swa ririmi na xitayili

LEMUKA: Loko mukamberiwa a nga kalangi a ringeta ku hlamula xivutiso kambe a tsarile xitsalwana xa vutitumbuluxeri, u nyikiwa 0 eka vundzeni, xivumbeko na ririmi.

XIYENGE XA B NA XA C: RHUBIRIKI YA MAAVELO YA TIMARAKA EKA XITSALWANA XA NOVHELE, MFUWO WA RIXAKA NA NTLANGU [TIMARAKA TA 25]

Swiyenge	Vuswikoti byo hlawuleka	Vuswikoti bya le henhla	Vuswikoti byo amukeleka	Vuswikoti bya madyondza	Vuswikoti byo ka byi nga fikelelangi
VUNDZENI	12–15	9–11	6–8	4–5	0–3
Nhlamuselo ya nhlokomhaka Nhlamuselo ya vuenti bya mavonelo, vumbhoni na matwisiselo ya xitshuriwa TIMARAKA TA 15	-Mahlamulelo yo hlawuleka: 14–15 -Mahlamulelo ya xiyimo xa le henhla: 12–13 -Nhlamuselo ya nhlokomhaka hi vuenti -Mavonelo yo thonthla yo hambanahambana; ya seketeriwa hi ku hetiseka hi xitshuriwa -Matwisiselo ya xiyimo xa le henhla ya muxaka wa tsalwa na xitshuriwa	-Ku kombisa ku twisisa no hlamuselo nhlokomhaka hi ndlela leyinene -Mahlamulelo ya vuxokoxoko ya le xikarhi -Mavonelo laya twalaka ya nyikiwile, kambe ya nga ri hinkwawo lawa ya seketeriweke hi ndlela leyi languteriweke -Ku na vumbhoni bya ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na wa xitshuriwa	-Nhlamuselo yo antswa ya nhlokomhaka; kambe a hi swiyenge hinkwaswo leswi hlamuseriweke hi vuenti -Tinhlamuselo tin'wana letinene ti seketela nhlokomhaka -Mavonelo man'wana ya seketeriweke, kambe a hi nkarhi hinkwawo laha vumbhoni byi tshembisaka -Matwisiselo ya le xikarhi ya muxaka wa tsalwa na wa xitshuriwa	-Mpumaleko wa matwisiselo ya nhlokomhaka -Mpumaleko wa tinhlamuselo leti seketelaka nhlokomhaka -Mavonelo mantsongo ngopfu lama faneleke -Nkayivelo wa ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na wa xitshuriwa	-Mpumaleko wa matwisiselo ya nhlokomhaka -Maringetelo yo tsana yo hlamula xivutiso -Mavonelo a ya tshembisi -Mudyondzi u pfumala ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na wa xitshuriwa
XIVUMBEKO NA RIRIMI	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
Xivumbeko, nkhluluko lowunene na maandlalelo Ririmi, thoni na xitayili leswi tirhisiweke eka xitsalwana TIMARAKA TA 10	-Xivumbeko xa nkhaqato -Manghenelo na mahetelelo yo hlawuleka -Mavonelo ya tumbuluxiwele no andlariwa hi mfanelo -Ririmi, thoni na xitayili leswi twisisekaka, swo nyanyula no pfumala swihoxo	-Xivumbeko lexi faneleke na nkhlulukelano lowunene wa mavonelo -Manghenelo, mahetelelo na tindzimana letin'wana swi na nkhlulukelano lowunene -Nandzelelano lowunene wa mavonelo -Ririmi, thoni na xitayili swi tala ku va swi lulamile	-Ku na vumbhoni byin'wana byo kombisa xivumbeko -Ku na nandzelelano na nkhlulukelano kambe swi na swihoxo -Swihoxo swa ririmi a swi talangi; thoni na xitaliyi swi tala ku va leswi faneleke -Mavumbelo ya tindzimana hi xitalo ya lulamile	-Xivumbeko xi komba nkunguhato lowu hoxekeke -Mavonelo a ya na nkhlulukelano lowu faneleke -Ku na vumbhoni bya swihoxo swa matirhiselo ya ririmi -Thoni na xitayili leswi nga fanelangiki -Mavumbelo ya tindzimana ya hoxekile	-Mpumaleka wa xivumbeko lexi kunguhatiweke wu kavanyeta nkhlulukelano wa mavonelo -Swihoxo swo tala ngopfu swa ririmi na xitayili swi endla leswaku xitsariwa lexi xi nga amukeleki -Thoni na xitayili leswi nga fanelangiki -Mavumbelo yo hoxeka ya tindzimana